

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת פקודי מגילה יא. – טו:

בתוס' רי"ד לא גרס דניאל, ופירש וז"ל, שהיו ממונים על כל מדינת בבל, ומתוך כך לא היו רשאים הבבליים להרע לישראל. [ויל"ע אם יפרש עד"ז בהא דשמעון הצדיק בימי יוונים, שהיה חשוב בעיני אלכסנדר מוקדון, ושל בית רבי בימי פרסיים, שהיה חשוב בעיני אנטונינוס, וכגירסת המהרש"א בימי רומיים].

יא. ודוד הוא הקטן וכו', כשם שבקטנותו הקטין עצמו וכו', כך במלכותו וכו' הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בחכמה.

כ' במרומי שדה, פי' בהנהגת המלוכה, דזהו שייך לחכמה. והמאירי גורס כך בגדולתו היה מקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה, [וז"ל המאירי, לעולם ישפיל אדם עצמו ללמוד אף אצל מי שקטן ממנו, דרך הערה אמרו, ודוד הוא הקטן, הוא בקטנותו וכו', כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול הימנו בחכמה, כך בגדולתו היה מקטין עצמו אצל מי שגדול הימנו ללמוד תורה], והיינו כדאיתא בברכות [ד.]. שהיה נמלך במפיבושת רבו. עכ"ל המרומי שדה. [והמהרש"א בח"א הביא ההיא דמפיבושת ארישא דבקטנותו, ואסיפא הביא ההיא דסוכה [נג.]. שקיבל מאחיתופל דבר חכמה כשחפר יסוד לביהמ"ק. [וש"מ דאפי' במקום סכנה כזה שהיה התהום שוטף כל העולם כולו, אי לאו דהקטין עצמו לא היה מקבל מאחיתופל. ומ"מ תרוייהו במלכותו, דאף ההיא דמפיבושת, במלכותו הוה, כדמשמע התם, שכל מלכי מזרח ומערב וכו', ולא עוד אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבושת רבי וכו'].

יא. בתחילה מלך על שבע ולבסוף מלך על עשרים וכו'.

כ' הטו"א, נ"ל דעשרים לבד ז' שבתחילה, ולבסוף מלך על מאה, לבד כ"ז שבתחילה, דהו"ל הכל קכ"ז, אבל אין לפרש לסוף מלך על עשרים עם ז' קמייטא, ולבסוף מלך עד תשלום מאה, דא"כ היכי אמרינן לקמן דאחשורוש מלך בכיפה, הא אפי' דריוש דמלך על ק"כ לא חשיב לקמן, כ"ש הוא דלא מלך אלא על מאה לחוד, אלא ודאי כדפירשתי. וכ"כ המהרש"א בקיצור, ומיייתי מדאיתא במדרש, קכ"ז מדינות [שמלכה אסתר] בזכות שרה שהיו שני חייה קכ"ז שנים.

יא. שלשה מלכו בכיפה, ואלו הן, אחאב ואחשורוש ונבוכדנצר.

כ' בבן יהוידע, יש מקשים, דמאי נפקא לן מהא אם מלכו בכיפה, ומאי דהוה הוה, ואם היו אנשים צדיקים ליכא קושיא, וקמ"ל הכבוד שנתן השי"ת לעושי רצונו, אך אחאב היה עובד ע"ז וכו', ונבוכדנצר ואחשורוש היו עכו"ם ורשעים גמורים אשר לא מזרע ישראל המה, ומאי נפק"מ לידע שהיו מולכים בכיפה. ונ"ל בס"ד, דבאחאב קמ"ל, כבוד התורה כמה יקר הוא, דהא אמרינן בסנהדרין [קב.]: מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה, מפני שכיבד את התורה שניתנה בכ"ב אותיות וכו', ובזה מובן הטעם נמי שמלך בכיפה, כי כל הכיפה קיימת בזכות התורה וכו', ולפ"ז קמ"ל דבר

יא. זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל וכו'.

פי' המהרש"א, דחסדו לאותן שנהנו מסעודתו של אחשורוש שאינו ראוי לגאולה, ואמונתו לראויין לגאולה, דהיינו מרדכי וסיעתו הצדיקים שבאותו הדור. ולפי שהיתה הגאולה ע"י אשה שהיא אסתר, אמר "לבית ישראל" כמ"ש "כה תאמר לבית יעקב" אלו הנשים. [ובהגהות מראה כהן הביא כן מילקו"ש רות רמז תר"ו, מכאן שאין ישראל נגאלין אלא ע"י נשים צדקניות שיש בדור, שנא' זכר וכו' לבית ישראל, לבני ישראל אין כתיב כאן אלא לבית ישראל. עכ"ל. וסייע מזה לפי רשב"ם לעיל ד. בתוד"ה שאף].

יא. בקום עלינו אדם, אדם ולא מלך.

כ' החת"ס, כי הקב"ה אינו נוטל מן האדם הבחירה, אך לב שרים ומלכים ביד ד', א"כ אם הוא מוסר ישראל ביד מלך, יהפוך לב המלך לטוב על ישראל, אבל אם מסר שנאי ישאל ביד אדם כהמן הרשע ח"ו, לא ישאיר משונאי ישראל שריד ופליט, על כן ע"ז היה דוד המלך מתפלל שאתה ד' עזרנו. [ובמק"א כ', דע כי הצורר נקרא אדם, ולזה הקים הקב"ה ג' מושיעים אסתר דניאל מרדכי, [כי התך זה דניאל, כדלקמן טו.]. ר"ת שלהם אד"ם]. והמהרש"ח כ', דאילו היה מלך, הנה לב מלכים ושרים ביד ד' ומטה בידם הוא זעמו של הקב"ה, וא"כ צריכים להצדיק המשפט דכל דעביד רחמנא לטב עביד, אולם המן היה אדם ולא מלך, ופעל הרע בבחירה החפשית שלו, ולולי ד' שהיה לנו לא יכולנו לעמוד. [ולפ"ז צ"ב, אטו המן שהיה כסאו מעל כל שרי אחשורוש, אינו בכלל שרים דקרא דכתיב לב מלכים ושרים ביד ד'].

יא. רב מתנה אמר מהכא כי מי גוי גדול וגו'.

כ' המהרש"א, כי המן אמר שכבר הרחיקם אלקיהם מעל פניו, וז"ש ישנו עם אחד וגו', [ואמרינן לקמן [יג.]: דא"ל אחשורוש מיסתפינא מאלקיו דלא ליעבד לי כדעבד בקמאי, א"ל המן ישנו מן המצוות, א"ל אית בהו רבנן, א"ל עם אחד הן], על כן אמר כי לו אלקים קרובים אליו. ובשפ"א הביא מס' מנות הלוי, דהכוונה כמו שאז"ל ב"ה [יח.]. וביבמות [קה.]. דגזר דין של ציבור לעולם נקרע, מהאי קרא דכתיב בכל קראנו אלו, וכמו"כ היה בפורים. וז"ל הרמב"ם [בסוף מנין המצוות הקצר], שהנביאים עם ב"ד תקנו וצוו לקרות המגילה בעונתה, כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה ותשועות שעשה לנו, והיה קרוב לשועינו וכו', וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה כי מי גוי גדול וגו' בכל קראנו אליו.

יא. לא מאסתים בימי כשדים שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה.

זה באחאב כדי להודיענו כמה זכות יש למכבד את התורה וכו'. וגבי נבוכדנצר הרשע קמ"ל כמה גדול זכות המכבד את השי"ת, כי נבוכדנצר זכה לכל הכבוד שנתן לו השי"ת במלכותו, בעבור שרץ ד' פסיעות לכבוד הקב"ה, ההחליף המכתב ששלח מלך בבל לחזקיהו המלך ע"ה כמ"ש בסנהדרין [צז]. וכו', נמצא בזה נלמד כמה גדול שכר המכבד את השי"ת.

וגבי אחשוורוש קמ"ל כמה גדול זכות הדבק בצדיקים, דארז"ל לא זכה אחשוורוש לכל הכבוד אלא בשביל שהיה עתיד להדבק באסתר וכו', צדיקים עצמם עאכו"כ שיזכו לעת"ל לתהילה ולשם ולתפארת. וז"ל החת"ס, הנה לפי פשטות שאחשוורוש מלך בכל העולם כולו, א"כ היה גזירתו על כל היהודים אשר הם תחת ממשלתו, ואז חלילה לא היה יזכר שם ישראל עוד, וזה אי אפשר, כי כבר נשבע הקב"ה לאבותינו שלא יכלה ישראל, וכן כתיב חצי כלים והם אינם כלים [סוטה ט]. [א"ה, יל"ע בב"ב [קטו]: גמירי דלא כלה שבטא, ופירש רשב"ם דכתיב [מלאכי ג', ו'] כי אני ד' לא שנית ואתם בני יעקב לא כליתם], ומההכרח שיבטל הגזירה, וא"כ היה זה בכלל הנס מה שהיה מולך על כל העולם כולו.

יא: התם אשתבוחי הוא דקא משתבח בנפשיה.

כ' הגריעב"ץ, לכא' דבר תמוה הוא לומר כן, משום [דאמר] "נתן לי ד'", וגמירי דאפי' שדים לא מפקי שם שמים לבטלה [לעיל ג.], כ"ש מלך כשר שקראו ד' משיחו. גם כל הפרשה דנבואת ישעיהו עליו [מה. א] לרד לפניו גויים וגו' מוכחת כן שהבטיחו במלכות כוללת העולם יותר מנבוכדנצר. אבל דברי רז"ל אמת, כי אמנם ההבטחה ודאי כך היתה כללית כמפורש שם, ולכן מה שאמר כל ממלכות הארץ נתן לי ד', דבר אמת הוא, אכן על תנאי היתה המתנה "הוא יבנה עירי" וגו', וכדאיתא לקמן [יב. א] "אל הקב"ה למשיח, קובל אני לך על כורש וכו', לפיכך לא נתקיימה לו בשלימות, [ומ"מ לא נתבטלה המתנה לגמרי, משום שנתן להם רשות לבנות וגם סייע בידם], ולא עדיפא מהבטחת הארץ לאברהם אבינו, שלא נתקיימה בשלימות בעשרה עממין, מחמת שלא קיימו ישראל התנאי "בעבור ישמרו חוקיו" וגו' [תהלים ק"ה, מ"ה], שבעבורו אפי' מה שהיה בידם נטל מהם, עד לעתיד לבא שיקיים התנאי בשלימות, תחזור המתנה בשלימותה, בב"א.

יא: וכתוב דריוש מדאה קבל מלכותא כבר שנין שתין ותרתיין.

כ' הטו"א, איני יודע למה מביא להאי קרא הכא. וראיתי לרש"י בפירוש ס' דניאל אהאי קרא, ודריוש מדאה קביל מלכותא וגו', למה מנה שנותיו, לומר לך, ביום שנכנס נבוכדנצר להיכל בימי יהויכין, נולד שטנו דריוש, [סדר עולם רבה כ"ח], מגלות יכניה ועד כאן ס"ב שנה, דאמר מר גלו בימי יהויכין בשבע לכיבוש יהויקים בשמונה לנבוכדנצר, נשתירו לנבוכדנצר ל"ז שנה, שהרי מ"ה מלך, וכ"ג דאוייל מרודך כמו שאמרו רז"ל במס' מגילה, וב' שעברו לבלשצר, הרי ס"ב. וכיון דמהאי קרא נמי ש"מ דנבוכדנצר מלך מ"ה ובנו כ"ג, דאל"כ תקשי למה נמנו שנותו [של דריוש], משו"ה מייתי לה האי קרא, שיש ממנו ראייה להאי חושבנא. [א"ה, לכא' י"ל בפשטות, דהאי קרא סמין לקרא דמייתי לעיל [ביה בליליא קטיל בלשאצר וגו'], ולמימר דבפרק אחד היה, ולא היה הפסק זמן ביניהם, דא"כ אין חשבון השנים מכוון, ואולי הא דמייתי סיפיה דקרא דבן ס"ב, הוא דקשיא ליה להטו"א].

יב. חיל פרס ומדי הפרתמים, וכתוב למלכי מדי ופרס, אמר רבא אתנויי אתנו בהדדי וכו'.

וביאר הגר"א [הו"ד בענף יוסף על העין יעקב], דבכל המגילה כתוב פרס ברישא, לפי שאחשוורוש היה מפרס, וא"כ לא היה מדי אלא אפרכוס, אבל בסוף המגילה כתוב הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס, והדברי הימים היה מקודם, ומקודם היה מדי תחילה מלך, כמש"כ ודריוש מדאה קביל מלכותא וגו', לכן כתיב למלכי מדי ופרס.

יב. מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע.

כ' החת"ס, לכא' וכו' אין בזה כ"כ עוון, דאיתא במדרש [רבה ז' י"ג] שהיו מקבצים ח"י אלפים מישראל לבא אל המשתה בעל כרחם שלא בטובתם, ונהי דאח"כ כשכבר היו מסובים כתיב אין אונס לאכול ולשתות, מ"מ כיון

שתחילתם באונס היה, אע"ג שסופו ברצון, אמרינן יצריה אלבשיה, כדאמרינן בכתובות [נא:]: גבי אשת ישראל שנאנסה וכו', אך מ"מ הא קי"ל האוכל אכילה גסה ביה"כ פטור, דהו"ל שלא כדרך אכילתו והנאתו וכו', וא"כ ה"נ הו"ו מצו לאכול בביתם דבר המותר כדי שביעה עד שיהיו קצים במזונם, ולא יענשו אח"כ על אכילתו בבית המלך, והם לא עשו כן אלא נהנו מסעודתו של אותו הרשע, נהנו דייקא וכו'. עכ"ל בקיצור. [יעו"ש שהארץ עוד בזה].

ובמק"א הקשה, דהא גם אם אכלו נבילות וטרפות אינם במיתה אלא במלקות, ולפי מה דאיתא במדרש ששנתו סתם יינם, ולחד מ"ד שאכלו בישולי גויים, יש ליישב, דהעובר על דברי סופרים חייב מיתה [עירובין סא:]: לכן נתחייבו כליה. ומסיק, ונלע"ד כיון שהיה אותו סעודה על חורבן ביהמ"ק ששמח אחשוורוש ואמר השתא תו לא מיפרקי, ואפי' כלי בית מקדשא כדאיתא לעיל [יא:]: לכן נתחייבו כליה.

יב. מפני שהשתחוו לצלם.

ופירש"י בימי נבוכדנצר. וכ' המהרש"א, ולא ניח"ל לפרש שהשתחוו להמן, דמשמע דמרדכי לא השתחוה לו אבל השאר השתחוו לו, משום דהמן לא עשאו אלוה אלא שהמלך צוה להשתחוות לו מפני הכבוד. וק"ק לפי ר"ת בפ' אלו נערו [לג: בתוד"ה אלמלי], דאותו צלם [של נבוכדנצר] לא היה ע"ז ממש אלא היה עשוי לכבוד המלך, ואעפ"כ היה בו קידוש ד' ולכן מסרו עצמם וכו', עיי"ש, א"כ דקאמר נמי שנתחייבו כליה היינו שהיה להם למסור עצמם כמו שמסרו חנניה מישאל ועזריה, וא"כ ה"נ י"ל הכא שהשתחוו להמן ואע"פ שלא היו משתחווים לו רק מפני הכבוד, היה להם למסור עצמם מפני קדושת השם, ויותר קשה לפירש"י במגילת אסתר [ג' ב'] שעשה המן עצמו אלוה וכו'. ותירץ, דאי משום הא, הדרא קושיא לדוכתיין, שבשושן יהרגו שבכל העולם לא יהרגו, אבל צלם דנבוכדנצר בבקעת דורא, לכל העולם נעשה.

וכ' ע"ז השפ"א לענ"ד לק"מ, דודאי לא השתחוו להמן, שהחויב היה רק להיושב בשער המלך, [וכמש"כ וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כורעים ומשתחווים להמן כי כן צוה לו המלך וגו'], ונמנעו בני"י מלהלך שם, ואפי' נמצא אחד שהלך, אבל פשיטא דרוב בני ישראל לא הלכו, משא"כ בצלמו של אותו רשע, היה הציווי לכל העולם שיפלו באותה שעה וכו'.

יב. אבנים שמתחוטטות על בעליהן.

בתוס' הרא"ש הביא פירש"י, וכ' עוד [ועיקר דבריו בס' הערוך שציין הגר"פ בקיצור], ור"י פירש שהבעלים מקריבין אצלן כמו חטה [ובערוך כ' כמו חטה, ולכא' מפרש לה לשון הטיה וקירוב אליו]. ור"ח פי' מלשון חטא, שכל מוצאן מתחייב למלכות, לפי שאין ראויים להדיטות אלא למלכות, וכיון שמוצאים אותן נסין ובורחין, שמתיראין מן המלכות [ולכא' הוסיף זה לפרש מאי דמסיק אבני נזר מתנוססות שהוא לשון ניסה]. לישנא אחרינא מתחוטטות הוא כמו מתענגות, שהבעלים מתענגים מהם, וכן מפרש כבן המתחטא על אביו [תענית יט:]: אז תתענג על ד' [ישעיהו נ"א, י"ד] מתרגמין תתחטא.

יב. מה דת של תורה אכילה מרובה משתיה וכו'.

רש"י פי' אכילת מזבת. ובמהרצ"ח הביא בשם הגר"א, דמצינו במתני' דאבות [פ"ו מ"ד] כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה, ראינו דפת לא ניתנה שיעור וקצבה, ובמים נתנו שיעור ואמרו במשורה תשתה, ראינו דדת של עמלי תורה אכילה מרובה משתיה. ודפח"ח. אולם בילקוט אסתר בשם אבא גוריון מבואר כפירש"י. עכ"ל המהרצ"ח.

וכ' המהרש"א, נ"ל דאשמועינן קרא דאותו רשע חשב שלא נהרג בלשצר על ששתה בכלי המקדש, אלא על שהיה משתכר בהן ביותר, וכמפורש ביה לקבל אלפא חמרא שתי, ואמר בטעם חמרא להיתיה למאני דהבא וגו' [דניאל ה' א' - ב'], ולכן הזהיר אחשוורוש על כך שלא ישתכרו בהן, אלא ישתו בהן כדת של תורה אכילה מרובה משתיה וכו'. [ועד"ז פי'

ההיא דלקמן בסמוך שכא"א השקהו מיין מדינתו, דהשתיה המועטת מאכילה נמי היתה באין אונס לשתות מיין שלא הורגל, אלא מיין מדינתו וכדי שלא ישתכר.

וז"ל הערוך לנר בנדה [כד:], מה שמייחס סעודתו של אותו רשע לדת של תורה בקרבנות, י"ל דהסעודה אשר עשה היתה לשמחה שחשב שלא יבנה ביהמ"ק עוד כדאמר' לעיל [יא:], ואמרינן בחגיגה [כז:]. בזמן שביהמ"ק קיים מזבח מכפר, בזמן שאין ביהמ"ק קיים שולחנו של אדם מכפר בהכנסת אורחים, ורצה לרמז זה לישראל, שלא יעצבו שלא יהיה להם מזבח לכפר, שמעתה ינהגו מנהג מזבח שאכילה מרובה משתיה, בשולחן בסעודת הכנסת אורחים כמו שעשה להם במשתה זו, ויכפר עליהם כמו מזבח.

יב. איהו בקרי ואיהו בבוצינא.

דעת רש"י בסוף מס' סוכה [נו: בד"ה בוצינא] דתרווייהו מין אחד, ובוצינא היא דלעת קטנה וקרא היא הגדולה. ור"ת פליג עליה וס"ל דשני מינים הן, דבוצינא תרגום של קישות, וקרא היינו דלעת, והקשה הטו"א [ציינו הגרע"א שם], דלפיר"ת תקשה מהך דשמעתין, דאי שני מינים הם, אין המשל דומה להנמשל. וכו' דלר"ת הפירוש בסוגיין כמו שפירשו התוס' שאנן [הו"ד בתשו' מהר"ם מינץ ס' ק"י], איהו בקרא, שהעלים שלה גדולים ומכסים אותה, ואיהו בבוצינא, שהעלים קטנים ואינם מכסים אותה, כלומר עוד היא מזנה בפרהסיא יותר ממנו. [ולפ"ז איהו גריעא מיניה, משא"כ לפירש"י]. [וע"ע בערוך פירוש שלישי].

יב. בתוד"ה כדת של תורה. והא דאמרינן בנדה וכו'.

כ' השפ"א, משמע שהבינו הפירוש בל' הגמ' כדת של תורה, שאין להשתכר רק לשתות מעט, ואולי גם לפירש"י [שהביא ראייה מנסכים, ובנדה כ' התוס' ג"כ כפירש"י, עיי"ש]. מ"מ משמע מינה דכן צריך האדם להתנהג, ולכן הקשו מה שהקשו. אבל תמהני, דלולי דבריהם נראה פשוט דהכונה כאן בשתיית משקה, אבל לשתות למים בעלמא לצמאון, לעולם צריך להיות יותר מאכילה, כנ"ל פשוט.

יב. שבת היה, שישאל אוכלין ושותין מתחילין בד"ת ובדברי תשבות וכו'.

פירוש, אל תתמה איך מתוך סעודה של אחשוורוש שיש ממנה קטגוריא על ישראל, יצא לישראל תשועה גדולה והצלחה רבה, כי הריגת ושתי היא סיבת ישועת ישראל, שע"י כך באה אסתר ולקחה מקומה וכו'. לכך אמר שישאל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה, ולכן מצד זה יצא סגוריא על ישראל וצמחה להם ישועה בהריגת ושתי בו ביום. בן יהוידע.

יב. כשם שעשתה כך נגזר עליה.

הקשה בעיון יעקב, דלכא"ל לא עשתה כלום, רק שלא באה לבית המלך, [ולא ניח"ל לפרש על מה ששלחה לו בר האורויריה דאבא וכו'. ואולי משום דדיבור לא מקרי עשייה], אלא בא ללמוד, כאשר עשתה בבנות ישראל לכך נגזר עליה. ונראה, דגם היא עשתה כן, כשבנות ישראל הצנועות לא רצו לעשות מלאכה בשבת, המיתה אותם, כך נעשה לה ג"כ, והיה מדה כנגד מדה.

יב. אבא לקבל אלפא חמרא שתי וכו'.

כ' בתוס' הרא"ש, פירוש, כנגד מובחר שבאלף איש היה שותה, אבל אינו רוצה לומר ששותה כנגד אלף איש, דהיכן נכנס יינו. וי"א כנגד שור ששותה מים, היה שותה יין. [ו"אלפא" דקאמר, מלשון שגר אלפין [דברים ז' י"ג] דפירש"י ולדי בקרן]. ורש"י בפירוש דניאל [ה' א'] פירש וז"ל, כנגד אלף איש היה שותה יין.

יב. תרשיש, כלום שמשו לפניך בבגדי כהונה דכתיב בהו תרשיש ושהם וישפה.

וביאר במשך חכמה פ' תצוה, דתרשיש היה אבן של אשר, דבנותיו היו נאות ונשואות לכהונה גדולה, עיין בספרי פ' וזאת הברכה, ובראשית רבה [פרשה ע"א, י'], וזה לימוד זכות של ישראל, שהן היו מגדלין בת נאה בצניעות, שתהא ראויה לכה"ג העובד במקדש, [היפך ממה שנהג אחשוורוש].

יב. מרס, כלום מירסו בדם לפניך, מרסנא, כלום מירסו במנחות לפניך.

כ' השפ"א, משום דמירסו בדם הוא רק כדי שלא יקרוש, אבל אינו עושה פעולה בהדם, אבל מירסו במנחות הוא להיות נבלל הקמח בשמן, וניתקן עי"ז המנחה, לכן נקרא מרסנא. והגרע"ב פ"כ, דבמנחות כתיב בהו תופיני מנחת פתים [ויקרא ו', י"ד], ודרשינן במנחות [ג:] תהא אפויה נא, והיינו מרס נא.

יב. ממוכן זה המן, ולמה נקרא שמו ממוכן שמוכן לפורענות.

פירש"י עומד להיות תלוי, [דהיינו משום שאותו עץ כבר נברא מששת ימי בראשית. עיון יעקב], והמהרש"א פירש שמוכן להביא פורענות לאחרים, מתחלה במעשה ושתי להורגה, ושוב אח"כ לאבד את כל היהודים. וכו' בעיון יעקב דלפ"ז אתי שפיר מה דיש להקשות לכא' אמאי תלה הא דמכאן הדיוט קופץ בראש, בהך דממוכן זה המן. ולפ"ד המהרש"א י"ל, דבלא הדרשא דממוכן זה המן, י"ל כדאיתא במדרש דבדיני נפשות מתחילין מן הצד, והטעם משום דכתיב ושפטו העדה והצילו העדה, שאם יאמר הרב לחובה לא יוכלו עוד לזכותו משום ולא תענה על רב, אבל אי ידעינן בודאי שהקטן יאמר לחובה, א"כ אין נפקותא אם יתחילו מן הגדול או מן הקטן, וא"כ למה התחילו מממוכן [אחרי שמוכן לפורענות ולחובה], אלא ודאי משום דהדיוט קופץ בראש.

יב. בן יאיר שהאיר עיניהם של ישראל בתפלתו וכו'.

הקשה בבן יהוידע, הא אין זה ע"פ הסדר, דתחילה הקיש על דלתי רחמים, ואח"כ שמע א-ל-תפלתו, ואח"כ האיר עיניהם של ישראל במעשה הנס, ולמה רמזם הכתוב שלא כסדרן. ונ"ל בס"ד וכו' דתחילה התפלל על צליבת המן, ובזה האיר עיני ישראל שראו בעיניהם המן תלוי על העץ ביום ט"ז בניסן, ואח"כ התפלל שיתן הקב"ה בלב המלך שיחליף האגרות, ושמע תפלתו ונכתבו אגרות שניות ביום כ"ג בסיון, ואח"כ הקיש על דלתי רחמים על יום י"ג באדר, שיפול פחד היהודים על אויביהם ויכו בהם, ומישראל לא יפקד אחד, ופתחו לו שערי רחמים וכך היה. [כי כבר ננעלו שערי רחמים כדאמרינן במדרשות, שגזר עליהם כליה, לולי תפלת מרדכי והצדיקים שבאותו הדור, שנפתחו להם שערי רחמים שננעלו. ל' המהרש"א].

יג. שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה.

ופירש"י לטבול לשם גירות. והקשה הטו"א, דהא טבילת גר אינו אלא בבא לכונוס לקדושת ישראל לצאת מתורת בני נח, דהא נפק"ל מדור המדבר שמלו וטבלו כשבאו לקבל את התורה, בכריתות [ט]. וביבמות [מוז:] וכו', אבל באותו זמן עדיין כולן היה עליהם תורת בן נח, וטבילה זו למה. [והמהרש"ח הוסיף להקשות, דהא קי"ל [קידושין סב:] גר צריך שלשה, ואיך הועיל לה טבילתה]. ובפ"ק דסוטה [יב:] דרשינן ותרד בת פרעה לרחוץ וגו', א"ר יוחנן משום רשב"י מלמד שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה, וכן הוא אומר אם רחץ ד' את צואת בנות ציון, ופירש"י שהרוחוץ ומתנקה מעוונות קרוי רחץ, משמע דהא גופיה מה שכפרה בגילולי בית אביה הוא דמקרי רחיצה. ובמרומי שדה כ', לא שהיה טבילת גרים כמשמעו, שהרי לא היה עדיין ענין זה, אלא שדרך בעל עבירה אפ"י ישראל, כשנעשה בעל תשובה עליו לרחוץ כמבואר ביו"ד ס' רס"ה [והראנו רמז לזה בהעמק דבר ויקרא י"ז ט"ז] וה"נ כשעלה על דעתה להנקות מגילולי בית אביה, ירדה לרחוץ.

יג. אשר הגלה מירושלים, אמר רבא שגלה מעצמו.

ובעיון יעקב, כ' דהטעם היינו כדי להוכיחם ולהגן עליהם בגולה, כדכתיב איש יהודי, שלא היה עוד איש להגין עליהם, כדאיתא במדרש [אסתר

רבה פרשה ו' אות ב'] שהיה רק מרדכי לבד, [א"ה, לכאן היינו בשעת הגזירה, אבל בתחילת גלותו, הרי גלו החרש והמסגר]. או שראה ברוה"ק רעות המן, שזה אי אפשר להיות מפלתו של המן אלא על ידו, לכך הגלה מעצמו. וכ' הרי"ף בעין יעקב, הכתוב עצמו מפרש הטעם, שאמר אשר הגלה כלומר מעצמו, הטעם הוא עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה שהם החרש והמסגר, הסנהדרין שכולם נעשו חרשים ואין דובר דבר לפניהם, [עין גיטין פח], ולא רצה להפרד מהם כדתנן [אבות פ"ד מ"ד] הוי גולה למקום תורה.

וכ' בן יהוידע דלכך זכה שתהא גאולת ישראל על ידו, מדה כנגד מדה, שהוא מרצונו הטוב שיתף עצמו בצרתם, לפיכך על ידו היתה גאולתם מצרתם. [יעו"ש עוד].

יג. שהיתה מונה בהם ימי שבת.

בבן יהוידע ביאר, דודאי לא היתה חוששת פן תטעה ותתבלבל בימים שלא תדע איזה יום שבת, שהרי היתה חכמנית ונביאה, אלא חששה שמתוך שזרחה של מלכה לישב בהיכלה, אולי יהיה בין השמשות ולא תרגיש ותבא לידי חילול שבת ח"ו, לכן עשתה תקנה זו של שימוש הנערות, שכל אחת תעמוד לפניו ביום מבעוד יום קודם ביה"ש [בחצי שעה. בניהון], ובעת שתבוא הנערה המיוחדת ליום שבת ותעמוד לפניו, תדע כי עתה קרוב לביה"ש, ותשמור עצמה בהלכות שבת. ובס' בניהו כ' עוד ביאר אחר, שהיתה קוראה לאחת בשם א' בשבת, ולאחת בשם שני בשבת, וכן ע"ז הדרך, וכונתה בזה לקיים מצות עשה של זכור את יום השבת לקדשו כמש"כ רבינו ז"ל בשער הכונות, שצריך האדם למנות בפיו בכל יום לומר היום יום א' בשבת וכו', ויכוין לקיים מ"ע של זכור וגו', וכמו שארז"ל במכילתא, וכ"כ הרמב"ן ז"ל [שמות כ', ח'].

וכ' המהרש"א, דבתרגום מפורש שהיה לנערותיה שמות כפי מעשה כל יום מימי השבוע. וז"ל התרגום, חולתא [מל' ימות החול, שהוא ראשון להם] הות משמא קדמאה בחד בשבתא, רוקעיתא בתרין בשבתא [ע"ש יהיה ריקע], גנוניתא בתלת בשבתא [ל' גינה ע"ש תדשא הארץ וגו'], נהוריתא בארבע בשבתא [ע"ש יהי מאורות וגו'], רוחשיתא בחמש בשבתא [ע"ש ישרצו המים וגו', דמתרגמינן ירחשו מיא], חורפיתא בשבתא, [וצ"ב], רגועיתא ביומא דשבתא. [ויל"ע אם גם בקריאת שמות אלו קיימה מ"ע דזכור את יום השבת, כמו בקריאת שם דראשון בשבת וכו'].

יג. שהאכילה קדלי דחזירי.

ופירש"י מתוך אונסה לא נענשה. ותוס' כ', ח"ו היא לא היתה אוכלת. וביאר במצפ"א דכוונתם, דמשו"ה אין לפרש כפירש"י חזיר ממש, אלא כפ"י הערוך שהוא עשב הצומח על ראש חזרת והוא מאכל שרים. ובבן יהוידע כ', שהיה מערב לה את החזיר במאכל יהודי, כי בשר חזיר לבדו מזיק [כמש"כ הרמב"ם במו"נ ח"ג פמ"ח], לעשות בו טעם טוב, ויתכן שהיה ששים במאכל יהודי לבטלו ולכך היתה אוכלת.

[ויש לדון אי מיתסר משום אין מבטלין איסור לכתחילה, ואיכא מרבוותא דס"ל דאסור מה"ת לבטל], ואף בדיעבד נאסר למי שביטלו בשבילו, ואולי באותה שעה עדיין לא אסרו בדיעבד. או שמא כיון שעירב שלא מדעתה, ואינה לא ניח"ל בהכי, ומתוך האונס אוכלת, לא הוי זה בכלל מי שנתערב בשבילו, לאסור בדיעבד. מיהו מש"כ שהיה ס' בהיתר כנגדו, אי נימא דמ"מ מדת חסידות שלא לאכול ע"י ביטול זה, [עין בפת"ש י"ד סו"ס קט"ז] בשם או"ה דמ"מ מצוה איכא, ובשם הרמ"א בתורת האשם כ', דהמחמיר הוי כמו מינות], צ"ל דבזה ודאי לא החמירה במקום אונס].

עוד כ' בבן יהוידע, דאינו ר"ל בשר חזיר, אלא היה מאכל המוח דשיבוטא [כי יתכן שיועיל ליופי ולעידון הבשר], דאיתא בחולין [קט:]: כל דאסר לן רחמנא שרא לן כוותיה וכו', אסר לן חזיר שרא לן מוחא דשיבוטא [שטעמו כטעם חזיר. רש"י].

יג. מגנותו של אותו רשע למדנו שבחו וכו'.

הקשה בס' בניהו והלא רשע היה, ואין נספר בשבחו, כי קרא כתיב לא תחנם, שלא לספר בשבחן, [דמש"כ המהרש"א דודאי לא בא הכתוב לספר בשבחו אלא גנותו, רק דמתוך גנותו למדנו שבחו, בזה סגי ליישב קרא, אבל אכתי תקשי אמירא דר' יוחנן], ותי' ע"פ משאחז"ל שהיתה מביאה לאחשוורוש שידה במקומה בדמותה כצלמה [זוה"ק כי תצא רעו], ודבר זה אינו נעשה אלא בלילה, ונעשה לה נס מן השמים שהיה לו טבע זה לטובתה, וזה בא הכתוב ללמדנו, [ולכאן ג"כ לפ"ז אכתי תקשי לישנא דר' יוחנן למדנו שבחו]. ובבן יהוידע תי' ע"ז בת"ל בתרא, אבל בת"ל קמא כ', דהודיענו דבר זה כדי שכל איש ישראל יקח קל וחומר מאותו רשע. יעו"ש.

יג. אזיל שקיל עצה ממרדכי, אמר אין אשה מתקנאה אלא בירך חברתה וכו'.

כ' המהרש"א, והוא יעצו כן, שאפשר שאחרת מן הבתולות תמצא חן בעיניו וישלח את אסתר, דמטעם זה צוה לה שלא תגיד, כדי שיאמר שממשפחה בזויה היא וישלחה כפירש"י בפ"י המגילה. [ולכאן צ"ב, דבשלמא כשאמר לאסתר, הויה עצה ההוגנת לה, אבל כשיעץ כן לאחשוורוש, הא הויה עצה שאינה הוגנת לו, ואיכא משום לפני עור, ואפי' לבן נח עובר, כמו במושיט אבר מן החי לבן נח [ע"ז ו:]. ושמא יש לחלק בין לפני"ע דאיסורא, לבין לפני"ע דעצה שאינה הוגנת. או דנימא דכדי לאפרושי אסתר מאיסורא, שרי להכשיל להעכו"ם בעצה שאינה הוגנת. וצ"ת].

יג. ומאי צניעות היתה בה ברחל וכו'.

ופירש"י שהוא צניעות שלא יתפרסם הדבר שמסר לה סימנים. וכ' ע"ז הרש"ש, תימה שהרי הגמ' אומרת טעם אחר, השתא מיכספא אחתאי. ולענ"ד נראה דהצניעות היא שלא גילתה ליעקב שדעת אביה להחליפה, והיה יעקב משתמר בזה שלא יבוא לכך, והא הצניעות דשאל ואסתר נמי היתה השתיקה. וכן בב"ר [פרשה מ"א] רחל תפסה פלך שתיקה ועמדו כל בניה וכו'. עיי"ש. ובבן יהוידע ג"כ הקשה דאין מסירת הסימנים ענין צניעות אלא מדת רחמנות וגמילות חסד. ופירש דהצניעות היא, שבכל אותן שבע שנים לא ראה אותה יעקב אפי' פעם אחת [אחר אותה הפעם שדבר עמה כשבאה עם הצאן], שאם היה רואה אותה בתוך משך השבע שנים, היה מרגיש בהחלפתה ולא היו מועילים הסימנים. [יעו"ש באורך]. ובס' בניהו פירש דענין הצניעות הוא שהיתה שומרת סוד, שלא גילתה לאביה שיעקב אבינו ע"ה חושש וחושדו בהחלפה, ולכן חשב לבן שלא ירגיש שיעקב אם יחליף, [ולכאן יש לומר עוד, דאף אם היתה מגלה סוד זה לאחרים, חברך חבא אית ליה והיה נודע ללבן, ואול יש לכונן זה גם בפירש"י].

יג. וכי אחי אביה הוא, והלא בן אחות אביה הוא.

הקשה הטו"א, הא מצינו לאברהם שאמר ללוט שהיה בן אחותו כי אנשים אחים אנחנו [בראשית י"ג, ח'] אלמא אח עם בן אחי אחים מיקרו, וא"כ ה"ה נמי בן אחותו כיעקב עם לבן, אחים מיקרו, [יעו"ש שהוכיח מסוגיא דיבמות יז:]: דמשום קרובה הוא דקרי ליה אח, ולא כפירש"י בפ' החומש בשם מזדרש אגדה משום שהיו דומין בקלסתר פנים]. ואע"ג דאיכא למימר הא דאח ובן אחי קרוי אח, היינו משום דבני בנים הרי הם כבנים והו"ל לוט כאילו הוא בן תרח אבי אברהם וכו', הא בני בנות נמי הרי הן כבנים כדנפק"ל בפ"ו דיבמות [סב:], וא"כ בן אחות אבינו נמי כאחיו הוא. [ובמצפ"א הביא דבירושלמי יבמות פ"ו ה"ו] וכן בראשית רבה [פצ"ד, ו'] איכא מ"ד דבני בנות אינם כבנים וא"כ י"ל דאליביה מקשה הכא, ועוד, דהמהרש"א בסוף סוטה כ' דרק לענין פו"ר בני בנים הרי הם כבנים ולא לענין אחר]. ותי' הטו"א דמ"מ סגי שיאמר כי בן רבקה הוא, אחי אביה דקאמר למה לי, ש"מ כאחיו ממש קאמר, וברמאות קאמר. [וכ"כ המהרש"א בב"ב [קכג], ועוד תירץ דאי משום דבני בנים כבנים, הו"ל כי אחיה הוא, דהוי כאילו רחל נמי בת בתואל כמותו].

ובבן יהוידע תמה על תי' הטו"א דהא לא קאמר ל"ל למימר כי אחי אביה הוא, אלא הקשה וכי אחי אביה הוא, ומה מתרץ הרב ז"ל. וכ' לתרץ, דהתם אאע"ה שהוא הגדול אומר כן לבן אחיו לוט שהוא הקטן בדרך ענוה וחובה כי אנשים אחים אנחנו, כלומר אתה חשוב אצלי כאבך ממש שהוא אחי

דאז אונז זמן ירבה עליהם הקטרוג מצד המשמאילים, ואז ממילא ינוכה כל זכות שבהם בעבור הנס וכו', ונמצא הם מפסידים שאוכלים כל זכויותיהם בעבור דבר אחד. [ובזה פירשתי בס"ד רמז ה' כתוב [תהלים ע"ט ח'] מהר יקדמונו רחמיך, כלומר שתקדים רפואה למכה, יען כי דלוננו מאד, שאין לנו זכויות הרבה ואם לא תקדים צריך ניכוי זכויות יותר].

יג: ישנו מן המצוות.

כ' בכן יהודיע, קשה היאך האמינו בדברים אלו וכי הוא ישב עמהם בבתייהם ורואה את מעשיהם. ונ"ל כי אמר לו, אין פחד ומורא להמתגרה בהם אלא רק מן המצוות התלויות בארץ, קרבנות ותרומות ומעשרות וכו' וכו', ועתה שהם בחו"ל, בודאי ישנו מן המצוות האלה, והשיב לו, אית בהו רבנן ועוסקים בתורה של קרבנות ושל תרומות ומעשרות, ונחשב להם כאילו קיימום בפועל, ואז בעו רחמי עליהו ותפילתם עושה פירות בזכות מצוות אלו.

יג: אל עם אחד הם.

ופי' המהרש"א כמו ששאר העם אינן במצוות, כך הרבנן שבהם אינן מקיימין מצוות. וכ' בשפ"א דיותר נראה לפרש, עם אחד הם וערבים אלו על אלו.

יג: ואפילו נופל זבוב בכוסו של אחד מהן, זורקו ושותהו.

מכאן הקשה הרא"ש אהא דאמרינן בע"ז [סח:]: דאסר רב חביא דשכרא שנפל לתוכה עכבר משום דנותן טעם לפגם אסור [בשרצים מיהת], ותמה ע"ז הרא"ש [סי' י"א] הא צונן הוא, ולמה נאסרו, וכי אם נפל זבוב בין צונן נאסר, והלא העיד הרשע שכן נהגו זורקו ושותהו. ותירץ דההיא עובדא כששהה בו זמן מרובה והו"ל כמין כבוש [יעו"ש] [ובפ"ח אות ז'] כמה הוא זמן מרובה.

יג: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידי המן לשקול וכו' לפיכך הקדים שקליהם לשקליו.

כ' במרומי שדה, לכאן הוא פלא, שהרי היא מצות עשה לדורות שיהא תרומת הלשכה וכו', וגם אחרי מעשה המן יש מ"ע זאת. אבל באמת בארץ ישראל שהיתה הפרנסה של ישראל בזכות העבודה, ודאי שהיתה מצוה זו. משא"כ במדבר שלא נתפרנסו ישראל אלא בזכות התורה, ובזכות משה ירד המן. [ומשו"ה כתיב [עמוס ה' כ"ה] הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה, וכדאיתא בחגיגה ו:], וא"כ קשה שפיר על מה צוה הקב"ה בפעם הראשונה את מצות מחצית השקל, [א"ה, לכאן הקושיא על כל ל"ט שנה, משהוקם המשכן עד שנכנסו לארץ ופסק המן] וע"ז יישב ר"ל מפני שהיה גלוי וידוע לפניו וכו'.

וז"ל המהרש"א, זמן נתינת השקלים קודם ר"ח ניסן כדי שיביאו קרבנות מתרומה חדשה, וזה מפורש בתורה, אבל שמשמיעין עליהם בא' באדר אינו מפורש בתורה אלא דחכמים שיערו להכריז עליהם ל' יום מקודם דהיינו בא' באדר. והקדים שקליהן דקאמר הכא, היינו להכריז עליהם.

יג: ועל הכלאים.

כ' הטו"א, נ"ל דסתמא דהאי משנה כר"ע אתיא דתניא בפ"ק דמו"ק [ב:]: המנכש והמחפה בכלאים לוקה, ר"ע אומר אף המקיים, דאילו לרבנן מקיים כלאים ליכא איסורא וא"צ לעקור. ויעו"ש שהאר"ק להוכיח דאע"ג דבירושלמי [פ"ח דכלאים ה"א] אמר דבכל מודים שהוא אסור ולא נחלקו אלא לענין מלקות, אם יש מלקות בלאו שאין בו מעשה לגמ' דידן ליתא, אלא לרבנן ליכא איסורא כלל במקיים, ואפי' במקיים ע"י מעשה אינו לוקה. ותמה על התוס' בע"ז [סד. בד"ה ר"ע] שכי' דלר"ע בלי מעשה ליכא איסורא, דא"כ הך מתני' אמאן תרמייה.

וכ' השפ"א, ולענ"ד גוף הדין דיוצאין על הכלאים פשיטא דהוא גם לרבנן, מטעם דכל אדם זורע ומחפה וחורש בשדה, וכשיש בה כלאים עכ"פ המחפה לוקה [למסקנת הגמ' במכות כג: עיי"ש] להכי עוקרין את הכלאים, וזה פשוט. וא"כ על התוס' לק"מ רק באמת הרמב"ם בפ"א

אבל בודאי לוט לא היה אומר לאברהם אנשים אחים אנחנו. דאינו דרך ארץ שיאמר לדודו הגדול אתה חשוב אצלי כמו אחי, ועל כן כאן א"א לומר דיעקב אע"ה קורא לדודו לבן "אחי", כלומר רשום אצלי כאח. דאין זה משורת ד"א. עוד חילק, דגבי אע"ה לא בא להודיעו על אופן הקורבה שלו איך הוא עמו, דזה ידע כבר לוט, ורק דיבר עמו בלשון מליצה כפי מה שראוי לומר לפי הענין דאל נא תהי מריבה וגו', אבל הכא שבא יעקב אע"ה להודיע לרחל דבר חדש שלא היתה יודעת אותו, לומר שהוא קרוב שלה ואין היא הקורבה שלו עמה, ודאי יודיענה כפי מה שהיא הקורבה באמת ולא ידבר בלשון משל ומליצה.

יג: ומי שרי לצדיקי לסגויי ברמיזתא, א"ל אין דכתיב וכו'.

פירוש, דשרי להו רחמנא לצדיקי למיעבד טצדקי דאפשר להו לאיזדהורי מורמאותא דרמאי, אבל לרמויניהו במידי אחרינא, ח"ו [ס"א אסור]. ל' הריטב"א בב"ב [קכג:],

יג: שהיתה עומדת מחיקו של אחשוורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי.

רש"י פי' מחמת נקיות שלא תהא מאוסה לצדיק וכו'. והמהרש"א כ' דטבילה ממש לנדוטה קאמר [מדלא קאמר רוחצת], ובודאי כדי שלא תשמש בנידוטה עם המלך, לא היתה יכולה ליזהר מדם נדוטה, כמש"כ תוס' שבכל יום היה הרשע מצוי אצלה, ואונס הוא וכו' [ומשמע דביאת עכו"ם אסורה בנדה [להאשה מיהת], ולכא' תליא זה בפלוגתא דר"ת וריב"ב בתוס' דכתובות [ג: בד"ה ולדרוש] אי בביאת עכו"ם איכא משום אסור אשת איש או דהויא כביאת בהמה. יהרג ואל יעבור ודאי ליכא, דקרקע עולם היא], וניחא דקאמר אחר שהיתה עומדת מחיקו של אחשוורוש וכו' היתה טובלת ממש לנדוטה אחר ספירת ימי נידוטה.

והגרע"ב"ץ כ' שהיתה טובלת כדי שלא תטמא את מרדכי ואת חולין שלו, שהרי גזרו על העו"ג שיהו כזבים לכל דבריהם, [א"ה אי משום מגע זב הוי ראשון לטומאה, ואינו מטמא אדם, ורק חולין דמרדכי מטמאה. ואולי משום משא, דהויא אב הטומאה]. אע"פ שהוא מ"ח דבר, [א"ה, בתוס' דשבת [כא: בד"ה שהיה] מבואר שנסתפקו אולי עשאו כזבים כבר בזמן נס חנוכה, וא"כ אולי גזרו כבר בזמן מרכי ואסתר], מחמיר היה לעצמו ובכך. ומטומאת ארץ העמים לא היה אפשר להזהר.

יג: והלא אין משמרת ומשמרתך שוין.

רש"י פי' שכל א' ממונה על עבודה אחרת והמהרש"א נתקשה בפירושו, דלשון אין משמרת ומשמרתך שוין לא משמע כן, שהרי שניהם שומרי הסף היו. ולכן פי' דשומרי הסף יש בזה שתי משמעויות, הא' דשומרים במקום סף הבית, כדרך המלכים שלא יכנס לבית המלך שלא ברשות, והשני, מלשון מזרק [כמו מן הדם אשר בסף [שמות י"ב, כ"ב] שהיו ממונים גם על ספלי ומזרקי המלך שהיה רוחץ בהם או שותה בהם, ולכן אמרו בא ונטיל ארס בספל וכו'. ודקאמר אין משמרת ומשמרתך שוין, שאחד היה שומר חצי היום בשחרית, והשני חצי השני של היום, וכן בלילה, וע"ז א"ל דכשילך האחד להביא הארס ישמור חברו גם משמרתו. ובפיר"ח כ' וז"ל, א"ל אני אשמור משמרת ומשמרתך, פי' אני אשמור משמרת בתחילת הלילה עד החוק שאנו קבועים, ואשמור עוד ממך בחצי הלילה במשמרתך, ועשו כך, ונתבקש במשמרתו וכו' שכל השומר בתחילת הלילה, כשיעמוד אחר לשמור, ישן מי שכבר שמר וכו'.

יג: אין הקב"ה מכה את ישראל אא"כ בורא להם רפואה תחילה.

וביאר המהרש"א שהיסורין הבאין על ישראל, לא באו לכלותן, רק למרק חטאם והיינו רפואתן מוכנת קודם למכה, דודאי ירפאו, משא"כ באומות העולם דאפשר שיעשו כלה ולא יבואו לידי רפואה, אך אם ישונו אפשר שיבואו אח"כ לרפואה. ובבן יהודיע כ', דהרפואה היא נס דצריך לה ניכוי זכויות, ואם תקדים הרפואה, אין פתחון פה למקטרגים לקטרג כ"כ ולא יהיה הנס קשה. כי קושי הנס תלוי בריבוי הקטרוג כנועד, ולא יהא צריך לנכות בעבורו מזכויותיהם ניכוי רב, משא"כ באו"ה, אם ירצה השי"ת לעשות להם נס לרפואה, יעשונו ויצמחנו אחר שעומדים בסכנה של המכה

דכלאים כ' בהדיא דאיסורא איכא לקיים, ועיי"ש בכס"מ ומל"מ, ובמרומי שדה כ' דלכו"ע אסור לקיים כמבואר ברמב"ם ושו"ע, ולא פליגי ר"ע וחכמים אלא במלקות כדאיתא בירושלמי, והביאו הר"ש ז"ל, והא דאיתא בע"ז סד. דלרבנן לקיומי שרי, כ' הגר"א ביו"ד [סי' רצ"ז סק"ח], משום דמיירי בשל נכרי. ומה שהביא הגאון הטו"א ז"ל מסוגיא דסוטה [מג.], אינו דומה הרכבה לדין כלאי זרעים בהא, דהרכבה דומה להרבעת בהמה שאינו אסור אלא להרביע, ומותר לגדל ולקיים אפילו לר"ע, משא"כ בכלאי זרעים.

יג. בתוד"ה וטובלת. וי"ל שהיתה משמשת במוך.

כ' המהרש"א, עם אחשוורוש היתה משמשת במוך, ומה שנתעברה ממנו, היינו לאחר שנאסרה למרדכי כדלקמן [טו.]. כאשר אבדתי מבית אבא כן אובד ממוך, דשוב לא היתה משמשת במוך. אבל דוחק לפרש כשמשמה עם מרדכי היתה משמשת במוך, דלא התייר לשמש במוך אלא לג' נשים, קטנה מעוברת ומניקה. [ומבואר דכשמשמה עם אחשוורוש, ליכא איסורא לשמש במוך. וא"כ קצ"ב מ"ט לא עשתה כן אחר שנאסרה למרדכי, דאע"ג דמשום הבחנה ליכא, מ"מ מה לה להוליד בן לע"ז, שהרי דריוש השני שהיה בנה מאחשוורוש, גדל בין העכו"ם אע"פ שדינו כישראל כאמו].

והטו"א כ' דמדאמרינן באגדה [אסתר רבה ח', ג'] שדריוש האחרון שבנה הבית היה טהור מאמו וטמא מאביו, שהיה בנה של אסתר מאחשוורוש, אלמא נתעברה ממנו ולא שמשו במוך, ואפשר לומר דודאי בשעת שימוש של אותו רשע היתה מתיראה לשמש במוך, אלא בשעת שימוש מרדכי היתה משמשת במוך משום הבחנה כדי שלא תתעבר ממרדכי.

ובעיקר דברי תוס', כ' בתוס' הרא"ש ז"ל, וא"ת והא צריך להבחין בין זרע שבקדושה, [ל]בין זרע שלא בקדושה, ולכך צריך להמתין ג' חדשים, וי"ל דמסיק ביבמות פ' ד' אחין דכי מתהפכין שריא, ואסתר נמי מתהפכת אחר בעילת אחשוורוש. א"נ י"ל [ובברכי"ה] אה"ע לא גרס תיבות א"נ י"ל, והכל תירוצו אחד], דכורש היה בן מרדכי, והא דקרי ליה בן אחשוורוש, משום דגדלו בביתו.

יד. לא פחתו ולא הותירו.

הקשה בעיון יעקב דלא הול"ל רק ולא הותירו רק מקרא מגילה, אבל לא פחתו הכי ס"ד, הא גם במקרא מגילה לא מצינו פחת. ואולי י"ל דגם פחתו ע"י מקרא מגילה, שאסורין בהספד ותענית. [וקצ"ב, דלאו מקרא מגילה גורם, אלא היום גורם, דלכא"ו בני הכפרים שמקדימין ליום הכניסה, איסור הספד ותענית דידהו נמי בי"ד וט"ו, ואילו י"ד וט"ו שבאדר הראשון אסור בהספד ותענית [לדעת מקצת רבנותא לעיל ו: ובתוד"ה ור"א]. בלא מקרא מגילה. ותו, דכל יומי דמגילת תענית אסרו בהספד ותענית].

ובבן יהוידע הקשה על דבריו, וכי התורה חייבה בתענית ביום י"ד באדר. וגם הספד אינו מן התורה ונראה לקיים דבריו במקצת, היכא דנדר להתענות כו"כ ימים, ואירע בהם פורים, דמה"ת חייב להתענות מכח נדרו, אך אחר שעשו אותו חכמים יום מקרא מגילה, אינו מתענה, ונמצא בטל חיוב שנתחייב מדין תורה מכח נדרו. ולי אנא עבדא נראה בס"ד, משום דמבטלין עבודה ות"ת מפני מקרא מגילה כמ"ש ריש פרקין [ג.], וכו', ואע"ג דאיירי היכא דיכול לקיים אח"כ מצות עבודה, עכ"ז כיון דמבטלין לפי שעה ובאין לשמוע מקרא מגילה, שייך בזה לשון פירתו.

יד. ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה וכו'.

ופירש"י ביציאת מצרים אמרו שירה על הים. והקשה הטו"א, חדא, דשירה זו לא הוקבעה חובה לדורות, אלא לשעה בשעת הנס אמרוהו, ועוד, נס שעל הים, לאו מעבדות לחירות לחוד היה, אלא ממות לחיים נמי, כדכתיב [שמות י"ד, י"א] המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות. [א"ה, אולי דעת רש"י, דבגורת המן היתה הגזירה מן השמים כדלעיל [ב.]. מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה וכו', אלא שע"י תשובה שעשו קרעו גזר דין, אבל בקריעת ים סוף מתחלה הכביד הקב"ה לב פרעה כדי לאבדו [וכדי שיתפללו ישראל. כמ"ש במדרש אקרא ד"השמיעני את קולך" וגו'], ומעולם לא נגזר עליהם מיתה. עוד יש לדון, שהיה דעת פרעה להשיבם לעבדות, אלא שאם לחמו עמו, יהרוג מהם כמה שיהרוג עד שינצחם, והם חששו להיות מאותם

שיהרגו, ולכן אמרו המבלי אין קברים וגו', או שמא סבורים היו שרוצה להרוג כולם].

ועוד, הא דפריך בסמוך א"ה הלל נמי נימא, ואי האי ק"ו מעבדות לחירות אשירה שעל הים קאי, הא קרי"ס היה בשביעי של פסח, ואותו היום לא אמרינן הלל דהא בפ"ב דערכין [י:] חשיב כ"א יום שגומרין את ההלל, ובחג המצות לא חשיב אלא יו"ט ראשון שלו ולא שביעי שלו, [א"ה, להאי טעמא שהביא הב"י [בסי' ת"צ] ע"פ המדרש, דא"ה הלל משום מעשי ידי טובעין בים וכו', אלמא היה ראוי לומר בו הלל אלא שא"ה, וממילא בפורים ילפי' מ"ק"ו דמחייב, והרי אפשר לומר בו. ואפי' להטעם המבואר בגמ' דידן [ערכין י:], משום דאין חלוק בקרבנותיו, הא כ' תוס' בתענית [כח:]: דחשיב כיו"ט אחד [ומטו משמיה דמרוך הגר"ה, דלפ"ז אם לא אמר הלל שלם ביו"ט ראשון, יש לו לאמרו בא' משאר הימים] א"כ הלל שאומרין ביו"ט ראשון עולה לכל ימי הפסח, ונמצא שאף יו"ט האחרון בכלל זה. אמנם בלבוש שם ביאר להאי טעמא דכיון דאין חלוק בקרבנותיו כמו סוכות, אין קדושת שאר הימים כקדושת יום ראשון. ולפ"ז שפיר הקשה הטו"א] וגם בשעת הנס ליכא למ"ד שאמרו הלל, אלא יחידאי לחוד בפ"י דפסחים [ק"ז]. ר' אליעזר ור"א ברבי יוסי, וכולהו תנאי פליגי עליהם התם.

ולי נראה דה"פ, ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה דקאי דאמרינן ביו"ט ראשון דפסח שהוא יום יציאת מצרים, וס"ל כחכמים שאמרו בפסחים [שם] נביאים שביניהם תקנו לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם, וכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן, ממיתה לחיים לא כ"ש. עכ"ל הטו"א. ובמצפ"א ג"כ הוכיח מכמה דוכתי דאמרו שירה ביו"ט ראשון [מגמ' דידן ומירושלמי ומהמכילתא, יעו"ש], אלא דהקשה ע"ז דהא אכתי הוו עבדי פרעה דהאמר רבא גופיה בב"ק [ק"ג]: דעבד עברי הנמכר לעכו"ם גופו קנוי, ולא יצאו לחירות באמירה בעלמא [וכדמוכח בקידושין טז.]. [ולא ניח"ל במה שתייר בתב"ש בב"ק בשם המפרשים, דהמצרים בעצמם אמרו קומו צאו וגו' יעו"ש, וצ"ב] ועוד, דהמצרים עצמם נעשו תחלה עבדים ליוסף כשאמרו קנה אותנו ואת אדמתנו [בראשית מ"ז, י"ט] [ורק משום כבודו דפרעה אמרו [שם] והיינו עבדים לפרעה], ועבד שקנה נכסים, עבד למי ונכסים למי כדלקמן טו.], אלא י"ל דשאני הכא דאמירת פרעה היתה שיהיו עבדי ד', וקיי"ל דאמירה לגביה הוי אמירה כמסירה.

[והמהרש"א [בד"ה ומה מעבדות] כ' דילפינן משירת הים, ומשמע כפירש"י, ובד"ה קרייתה כ' דלפ"ז יש ללמוד למקרא מגילה בין ביום ובין בלילה, דהא בפסח קורין הלל בין ביום ובין בלילה, ומשמע כהטו"א דמהלל דיו"ט ראשון יליף, וצ"ב].

יד. יציאת מצרים דנס שבחול"ל הוא היכי אמרינן שירה.

הקשה הטו"א, דבערכין [י:] מבואר דמהלל פריך, ומאי פריך מיו"ט ראשון של פסח שאומרים הלל, דילמא לאו משום נס אומרים אותו, אלא מפני שהוא מועד, מידי דהוה אעצרת וסוכות דלא נעשה בהם נס ואפ"ה אמרינן אותו, [ואפי' ר"ח הו"ל למימר, אלא דלא איקדש בעשיית מלאכה, וה"נ ר"ה ויוה"כ הו"ל למימר, אלא משום דמלך יושב על כסא דין וכו', כדאמרינן התם]. וי"ל דמהלל שאומרים בליל יו"ט ראשון דפסח קשיא ליה, דהא לאו משום לתא דרגל אמרינן ליה. אלא משום לתא דניסא, דהא בשאר רגלים אין אומרים הלל בלילה. והכא אמרינן הלל כדתנן בפסחים [צ"ה:], ש"מ משום לתא דנס אמרינן ליה בלילה. [וז"ל תוס' דסוכה [לח. בד"ה מי] משמע כאן דאשה פטורה מהלל דסוכות וכן דעצרת וכו' אע"ג דבהלל דלילי פסחים משמע בפ' ערבי פסחים דמיחייבי וכו', שאני הלל דפסח דעל הנס בא וכו', אבל כאן לא על הנס אמור].

יד. ר"נ אמר קרייתה זו הלילא, רבא אמר בשלמא התם וכו' אכתי עבדי אחשוורוש אגן.

כ' המאירי, דלטעמא דר"נ אם היה במקום שאין לו מגילה קורא את ההלל, שהרי לא נמנעה קריאתו אלא מפני שקריאת המגילה במקומו, אבל לטעמא דרבא, אף מי שאין בידו מגילה אינו קורא את הלל, וראשון נראה

יותר. וכ' הברכ"י [סי' תרצ"ג] דהלכה כרבא דהוא בתרא, וגם לגירסת הר"ף והרא"ש והר"ן מתקיף לה רבא וכו', משמע דהלכתא כוותיה, דהא לא אותיבו עליה, ולכן סתמו הפוסקים. אבל במחזיק ברכה הביא דבה"ג והרמב"ם כ' ג"כ הטעם דקריאתה זו הלילא וכדמשמע מהמאירי וכו', ולפ"ו חזר הדין דמי שאין לו מגילה יאמר הלל. אמנם בשעת שם כ' לענ"ד עיקר כוונת הש"ס על עיקר התקנה, אבל אחרי שלא נתקן הלל בפורים משום דקריאתה זו הלילא, ממילא אין מקום לקרות הלל מה שלא תקנו חז"ל לאמרה היום. ומסיק דאעפ"כ כשאין לו מגילה יש לו לקרות הלל בלא ברכה שלפניו ושלאחריו כקורא בתהלים ושפיר דמי, ואף אם יש לו חומש שקורא את המגילה לעצמו, מ"מ הרוצה לקרות גם הלל בלא ברכה לא הפסיד, דאפשר דעדיף אמירת ההלל שלא נתקן שיהיה בכשרות קצת כספר תורה, משא"כ קריאת המגילה שעיקר תקנתה להיות כתובה כתיקנה, ולכן יוצא ידי שניהם.

יד: והא תניא משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה, כיון שגלו, חזרו להכשירן הראשון.

כ' המהרש"א בערכין [י:], לפי שכשנכנסו לא"י נתקדשה, והקב"ה נקרא אלקי ארץ אשר ד' א' דורש אותה תמיד, כמש"כ הרמב"ן פרשת נציבים [ל"א, ט"ז] עיי"ש, והנס שם על ידו ולא ע"פ שליח, וראוי לומר עליו הלל, משא"כ נס שבחול"ל שנעשה ע"פ שליח או ע"י מלאך. ור"נ דסבר לקמן כיון שגלו חזרו להתירן הראשון, היינו משום דודאי כשישראל על אדמתן, אין השכינה שורה אלא בא"י במקום קדושה, ואין לומר שירה אלא על נס שבא"י, אבל כשגלו הרי גם שכינה עמהם בחול"ל כדאמרינן עמו אנכי בצרה, ויש לומר הלל גם על נס שבחול"ל. והגריעב"ן בסוגיין כ' דלא הוכשרו כל הארצות וכו', דומיא דנבואה, דלא נאמרה שירה אלא ברוה"ק, וכן משגלו כך היה ביחזקאל, [מו"ק כה]. [שהיה אליו דבר ד' בחול"ל אחר שכבר נתנבא בא"י, אבל אין השכינה שורה בתחילה בחול"ל]. אבל אחר שגלו שנית נבואה בטלה, ופסקה גם בת קול, אבל שירה לא בטלה, אלא מצינו הלל הגדול בירידת מטר וכו'.

ועיין בטו"א ומצפ"א שכ' דר"נ לשיטתו דס"ל בפ"ב דשבועות דקדושה ראשונה בטלה בחורבן הבית, ומשו"ה אמר הכא דמהני הגלות לחזור להיתר הראשון שהיה קודם שבאו לארץ, דאילו למ"ד דקדושה ראשונה לא בטלה, אמאי חזרו להיתר הראשון כשגלו. מיהו זהו דוקא אם לא נחלק בין קדושת המקדש דתליא במחיצות לקדושת ארץ ישראל [עיי' בזבחים ס: בתוד"ה מאי].

יד: ברש"י ד"ה חוץ ממקרא מגילה, וא"ת נר חנוכה, כבר פסקו הנביאים וכו'.

וביאר המהרש"א, דלא בעי למימר דכיון דפסקו הנביאים היה להם רשות להוסיף נר חנוכה, דאין סברא שיהא לחכמים כח יותר מהנביאים, אלא דבנר חנוכה נמי מצאו חכמים בשום דרשה רמז בתורה כדאיתא במדרשות, אלא דה"ק דאף המ"ח נביאים לא הותירו אלא מקרא מגילה. והא דלא תקשי מהא דתיקון שלמה עירובין ונט"י, דאין זה מקרי הותיר על מש"כ בתורה, דעירובין אינו רק גדר להוצאת שבת מרה"ר לרה"ר, ונט"י משום סרך תרומה משא"כ מקרא מגילה ונר חנוכה שהם מצוות בפנ"ע. [וכבר כ"כ הר"ן]. וכ' השפ"א, ולולי דברי רש"י היה נראה דלא הותירו מצוה שניתנה לכתוב, דהא מצינו עוד מצוות שתיקנו נביאים ג"כ ועיין בר"ן [שכ' דשאר תקנות ואיסורין דרבנן משום סייג וגדר לתורה הם, ולדבריו עדיין קשה ממצוות עונג שבת ותענית ד' צומות, אבל להנ"ל א"ש] [א"ה, לפו"ר אינו מובן דעונג שבת כתיב בקרא דישעי' וקראת לשבת עונג וגו', וד' צומות בקרא דזכריה צום הרביעי וגו'].

יד: בתוד"ה משום יחוד. כשבאין אליה בני ישראל למשפט.

כ' הגריעב"ן, אע"ג דאין אחד בא לדין לבדו, שהרי אסור לשמוע דבריו [כמבואר בשבועות לח. מקרא דלא תשא שמע שוא], בתרי ופריצי איכא משם ייחוד, היינו דקא מסיימי כשבאין למשפט, כדתנן [באבות] היו בעיניך כרשעים, וכ"כ הרחיד"א. [א"ה, לכאו' אינם כרשעים אלא לענין ממון, וגם זה רק בהמון שדנין עליו], ומנא לן לדונם כפריצי בעריות].

ובבן יהוידע כ' דלא הוה איסור יחוד מן הדין כמש"כ הטור [אה"ע סי' כ"א] דבתרי וכשרי, אלא משום מידת חסידות, וכיון שהיתה צנועה במידת חסידות לכן זכתה לנבואה, ומה"ט מייתי לה הכא לדרשא דתחת תומר משום יחוד, כי היכי דמייתי דרשא דאשת לפידות לומר דמשום שהיתה עושה פתילות למשכן שילה זכתה לנביאות כמשא"ז"ל שאמר לה הקב"ה, את נתכוונת להרבות אורי, אף אני ארבה אורך וכו'.

[ובהגהת הב"ח גרס ברש"י בשעה שבנ"א באין ליטול עצה ממנה יושבת תחת תומר שלא תשב עמהם בסתר משום יחוד וכו', ואולי לא פירש כתוס' כשבאין למשפט משום הך קושיא דאין יחוד בשנים. ועכ"פ לפירושו, סיפא דקרא ויקרבו אליה בני ישראל למשפט, לאו מענינא דרישא].

יד: ומסקנא הכי הואי, והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים.

כ' המהרש"א, האי קרא לפי ענין הדרש אין לו מקום כאן, וצ"ע. וכ' השפ"א, אפשר שגם זאת התנבאה, שעל אחרת בלבד יהיה נמחל לו, ומסקנא הכי הואי [שנמחל לו] והיתה וגו'. [א"ה וצ"ל לפ"ז, הא דביקש דהמע"ה מהקב"ה עשה עמי אות לטובה, שיודיע לאחרים שמחל לו על אותו עוון דבת שבע, כמבואר בשבת [ל].] אע"ג שכבר ידעה אביגיל זה בנבואה והודיעתו, מ"מ לא ידע בזה שום אדם אחר, והוא ביקש שיודיע הקב"ה ויפרסם זה שידעו גם שונאין].

יד: ובמקום דקאי ירמי' הכי מתנבאי איהי.

כ' השפ"א, לא זכיתי להבין פי' הגמ', דאם נשלח לה נבואה מן השמים, היאך תכבוש הנבואה, ועל מה ששלחו לשאול אותה מקשה הגמ' אח"כ, א"כ קושיא זו רק עליה למה התנבאה, ומאי קושיא היא זו. ובמרומי שדה כ', אע"ג דנבואה הוי מפי ד', מ"מ הנביא צריך להתבודד ולהעלות עליו רוח ד', וחלה עליו כשהוא ראוי, אכן בפני רבו אסור לעשות כן. [וזהו שאמר יהושע למשה אדוני משה כלאם]. ועד"ז כ' בבן יהוידע.

יד: מפני שנשים רחמניות הן.

כ' המהרש"א, אינו נראה דה"ק דלכך שדר לה, דרחמניות הן ותנבא לו לטובה, וכי משום דרחמניות הן תשנה נבואתה מרעה לטובה, ואם היה ירא שירמיה יתנבא לו לרעה, גם היא ודאי תאמר כן. אלא ד"ל דרחמניות הן ותבקש עליהם רחמים לשנות מרעה לטובה. וכ"כ בבן יהוידע וז"ל, ונ"ל בס"ד מחמת דרחמניות הן, אם יראו ברוח הנבואה דברים רעים, ימסרו עצמן לבטל הגזירה ע"י תפילה ועסק התורה בכל כוחן. [ומשמע דאף עסק התורה דאשה בכוחו לבטל הגזרה, אא"כ נימא שכונותו כי היא דברכות [ז].] וסוטה [כא.], זכות דתורה דמקריין ומתניין בנייהו ונטרן לגברייהו עד דאתי מבי מדרשא].

יד: פתיא אוכמא מיני ומינן תסתיים שמעתא.

המהרש"א הביא בשם הערוך דפתיא אוכמא היינו כלי שחור, וכ' ע"ז, דלא לגנאי היה מתכוין ר"נ לומר כן, אלא לשבח, וכדאמרינן בר' יהושע בן חנניה שאמרה לו בת קיסר, חכמה מפוארה בכלי מכווער וכו', ואמר לה אילו הוה סנו. הוה גמירי טפי, [תענית ז.]. ובבן יהוידע כ' שהיה רב עינא יפה ביותר [יעו"ש מקורו לזה מס' הגלגולים]. וקורין שחור ליפה ביותר להעביר עין הרע.

יד: בתוד"ה מורד. וי"ל דהכא ה"פ וכו', ולא צריך למידייניא כשאר דיני נפשות וכו' אלא אפי' בו ביום גומרין לחובה וכו',

הקשה בטו"א דהא שם בפ' במה בהמה מהפך רבי בזכותא דדוד שלא חטא בשפיכות דמים דאוריה, אלא על שהיה לו לדונו בסנהדרין ולא דנו, והשתא אי אמרת דמורד במלכות צריך לדונו מדינא כשאר דיני נפשות [אלא שא"צ הלנת דין] וכו', הוה ליה שפיכת דם גמור ככל ההורג נפש שלא כדון, דהא אמרינן פ"ק דמכות [ה]. וכו' דקודם גמור דין לאו בר קטלא הוה וכו', שאסור להורגו עד שיגמור דינו וכו', וא"א לפטור ההורגו אא"כ הורגו לאחר גמור דין, וא"כ אין בזה זכות לדוד. והנראה לי בזה, דודאי מורד במלכות א"צ לדונו בסנהדרין כשאר דיני נפשות, אלא כיון שמרד, ביד המלך להורגו מיד, מיהו הני מילי אם הדבר ברור שזה שמרד בו יש לו

דין מלך גמור, א"נ הדבר ברור שיש בדבר זה דין מרד גמור וידוע. אבל אם יש בדבר זה ספק אם יש לזה דין מלך גמור וכו' א"נ איכא למימר שמא מרד כה"ג לאו בכלל מרד הוא צריך לדון תחילה בסנהדרין לגלויי מילתא אם יש על זה דין מלך או שדבר זה נקרא מרד, מיהו אין דין זה דומה לגמרי לשאר דיני נפשות דצריך עדים והתראה ושאר חומר שיש בין דיני נפשות לדיני ממונות וכו' דאין זה אלא גילוי מילתא בעלמא וכו' הא כיון שדנו שיש דין מלך על זה ושהוא נקרא מרד, איגלאי מילתא למפרע דמשעה שמרד בר קטלא הוא וכו'.

ובערל"נ שם הביא שכ"כ הר"ן, ועיין בשפ"א שכ' דבתוס' דסנהדרין הוסיפו עוד דעכ"פ צריכין לידע אם הוא מורד, ומה שהאר"ן הטו"א כבר קדמוהו התוס' עצמה שם בסנהדרין. [וז"ל התוס', וי"ל דלא בעי למידייניה כשאר חייבי מיתות אלא לקבל עדות ולידע אם הוא מורד במלכות. ונראה הא דאמר לא בעי למידייניה, לענין הא דתנן דיני נפשות גומרין וכו' וביום שלאחריו לחובה, עכ"ל, וס"ל להשפ"א דעיקר תירוצם הוא מש"כ בתחלת דבריהם שצריך לקבל עדות ולידע אם הוא מורד במלכות, [אבל לא לשאר דברים שבדיני נפשות] ושגם תוס' דידן נתכוונו לזה. אבל הטו"א ס"ל כמש"כ המהר"ם שם להגיה ולמחוק תיבות "לקבל עדות ולידע אם הוא מורד במלכות" וכוונתם כפשטות ד' התוס' דידן, שרק לענין הלנת דין חלוק משאר דיני נפשות].

ובהכי ניחא לי מה שהקשו וכו' הא אין מושיבין מלך בסנהדרין וכו', והשתא, אם יש עליו דין מלך, הא ממילא נבל בר קטלא הוא, ואם אין עליו דין מלך, אין כאן משום לא תענה על רב [ושרי להשיב על דבריו. ולא אמרי' דמספק נחמיר משום לא תענה על רב, דכיון דאם הוא מלך, כבר מחויב בזה מיתה ועומד, אין זו עניה על רב בדבר שא"צ לדון, וממ"נ שרי לענות על דבריו. [ובערוך לנר שם כ' דלפ"ד הר"ן הנ"ל א"ש, כיון דכל הדין היה אם דוד יש לו דין מלך, א"כ בשעה שישב בדין עדיין לא היה מלך. ולכא"ו כוונתו כהטו"א, דאי דבריו כפשטם, א"כ כ"ש דבשעה שמרד בו עדיין לא היה מלך, ועל מה ידונוהו למיתה].

ועיין במרומי שדה שחידש וז"ל דמורד במלכות אינו צריך שום דין סנהדרין, ואדרבה, אפי' הנראה לנו שאין זה מרד, תלוי בדעת המלך לומר שזה מורד וכו' מ"מ יש כח ביד המלך לגזור על האדם ולומר שהוא מורד [יעו"ש דזהו שלמדזה בקידושין מג. מקרא דאותו הרגת בחרב בני עמון, מה חרב בני עמון אי אתה נענש עליו, אף אוריה החתי אי אתה נענש עליו]. והא דאיתא בשבת [נו.]. שהיה לו לדון בסנהדרין, אינו מן הדין, ואדרבה, אילו היה מן הדין כך לא היה בזה לימוד זכות, וכמו שהקשה הגאון הטו"א מהא דמכות [ה.]. וכו', אלא לפי חסידותו של דוד היה ראוי לעשות כן, שהכל תלוי ברצונו, וכאן לא נהג בחסידות, משו"ה מעלין עליו כאילו הרגו. עכ"ל [בקיצור].

יד: בתוד"ה מורד. וגם לא קשה מהא שישב דוד בסנהדרין וכו', אבל גבי מורד, כבודו הוא להיות יושב ושותק וכו'.

לפי שהוא נוגע בדבר. לפו"ר צ"ב, דא"כ למה יושב עמהם, אם אינו אומר דעתו. וז"ל תוס' הרא"ש שם, וקשה דהא אמרינן וכו' דאין מושיבין מלך בסנהדרין משום דכתיב לא תענה על ריב, ולפניו אין יכולים לדבר שנא' שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך, ודוד היה חושב עצמו למלך, שהיה דן את נבל כמורד במלכות ואין נמנה עמהם וכו', וי"ל כיון שהיה דנין אותו על שהיה מורד במלכות אין גנאי למלך שידברו בפניו, אלא כבוד הוא לו שמתוכחים בכבודו ונושאים ונותנים בדבר.

יד: בתוד"ה דאיגירה, וי"מ וכו' שלא הוזהרו על לאו דלא תתחנן עד לאחר שנכנסו לארץ, וזה אינו וכו' אלמא דקודם שעברו את הירדן ונכנסו לארץ, הוזהרו עליהם.

וז"ל תוס' הרא"ש, מפרש רב יהודאי גאון בשאלות דרב אחאי, דאע"ג דמז' אומות הואי, ליכא משום לא תחיה כל נשמה ולא משום נתין, כיון דאיגירה קודם כיבוש הארץ מיד לאחר שילוח מרגלים. [ואולי כיון בזה לתרץ קושיית תוס', דמשה לא קיבל נתנים שבאו בסוף מ' שנה [ושמא ס"ל דמשנכנסו וכבשו ארץ סיחון ועוג איתסר ולא תליא במה שעברו את הירדן]. משא"כ רחב שנתגירו בתחילת מ' שנה, וצ"ת].

טו. מיתבי ברוך בן נריה וכו' כולן נתנבאו וכו'.

הקשה הגריעב"ן, היאך נתנבא ברוך בארץ כשדים, שהרי לא עלה עם הגולה בפעם ראשון עם זרובבל [דנימא דתחילת נבואתו בא"י ואח"כ נתנבא גם בחו"ל וכדאמרינן ביחזקאל במו"ק כה.], שאלמלא כן היה נמנה עמהם, וה"נ אמרינן לקמן שלהי פרקין גדול ת"ת שכל זמן שברוך בן נריה קיים, לא הניח עזרא ועלה. וצ"ל דהך ברייתא פליגא בהא וס"ל כמ"ד במדרש טעם אחר לנבואת יחזקאל בחו"ל.

טו. ולמ"ד אסתר ירקוקת היתה, מפיך אסתר ומעייל ושתי.

וביאר בבן יהוידע דבכולהו כונתו לשבחן לענין הצדקות, דאע"פ שהיו יפיוניות היו צדקניות. ובשתי דאין לומר כן, בא להגיד עוצם הנזכר [אצ"ל עוצם הנס], דאע"ג דשתי היתה מן יפיוניות שבעולם, עם כ"ז נתן הקב"ה חן לאסתר יותר ממנה.

ובעיון יעקב כ' ז"ל, אע"ג דכתיב לא תחנם, לא תתן להם חן [ע"ז כ.], מ"מ י"ל להראות גודל הנס, שאע"פ ששתי היתה מעולה כ"כ ביופי, אפ"ה ע"פ הנס הרג ושתי ולקח אסתר שנעשה על ידה תשועה לישראל. ועוד י"ל, דזהו הכל למעלת בריאת ד' שברא בריות נאות כ"כ בעולמו.

טו. אמר רב שהעביר יום ראשון של פסח בתענית, ושמואל אמר שעבר עורקמא דמיא.

כ' בבן יהוידע, הא דלא ניח"ל לשמואל לפרש הכתוב כדברי רב שהוא מרווח טפי, כי באמת לכו"ע התענו ביו"ט. נ"ל בס"ד דקשיא ליה, למה מייחס זה למרדכי, והלא לא הוא לבדו התענה, אלא גם אסתר וכל ישראל התענו, ואם קאי על הגזרה שגזר תענית, לא ממנו יצאה הגזרה תחילה, אלא מאסתר יצאה שגזרה וצומו עלי וגו' לכך ניח"ל לפרש שעבר עורקמא דמיא, שדבר זה קאי עליה בלחודיה. ובפור"י כ', דלכא"ו קשה למה צותה אסתר לצום ג' ימים, ולא מרדכי, וגם למה אמרה כל הנמצאים בשושן. [והטעם] משום דלעיל [יב.]. אמר מפני מה נתחייבו וכו', מפני שנהנו מסעודתו, א"כ שבשושן יהרגו וכו' אלא מפני שהשתחוו לצלם, וא"כ מרדכי במה שלא כרע להמן תיקן זה שהשתחוו, אבל עדיין נשאר חטא שנהנו, ע"כ צותה אסתר לצום כל הנמצאים בשושן מפני שנהנו, ובזה מחולקים רב ושמואל, דרב ס"ל דדוקא שבשושן, על כן לא ר"ל שעבר עורקמא דמיא, משום דחוץ [מהעורקמא] לא היו צריכין להתענות.

טו. בתוד"ה כשם. וי"ל לפי שכל מעשה הגט הוא ע"פ עדים, והיה ירא פן יתפרסם הדבר למלכות.

וכ' ע"ז הרשב"א, ואינו נכון בעיני, ויכתוב לה בכתב ידו, שהוא כשר מדאורייתא, וטוב היה לו לעשות כן, דהא אסתר היכי עבדה הכי, דהשתא ברצונה נבעלת ותיהרג ואל תעבור, ואילו היה מגרשה בכתב ידו, לא היתה עוברת על איסור עריות החמור ולא היתה נאסרת למרדכי. אלא שדברי אגדה הן ואין משיבין עליהן. ובעיון יעקב כ' ע"ז, התוס' אזלי לשיטתייהו בגיטין [ד. בד"ה דקיי"ל] דאי ליכא עדי מסירה, אינה מגורשת כלל.

וז"ל החת"ס, הקשה הרשב"א, הא כתב בכתב ידו ואין עליו עדים כשר מן התורה, נתכוין, דאפי' לר"מ דתני [לעיל ג.]. לבת לבית, הא לר"מ סגי בחתם ידו [גיטין ג.]. מיהו לתוס' לק"מ, דס"ל [שם ד.]. לר"מ נמי אין דבר שבערוה פחות משנים, ולא סגי פחות משני עדי מסירה. אך הרשב"א לטעמיה בקידושין [סה.]: דמה שאמרו בקידושין וגיטין הוה חב לאחרני, אינו אלא כעין חב לאחרני ומגזיה"כ שלא יאה מועיל הודאת בע"ד, חוץ מגט דגילה קרא "וכתב לה", מהני הודאת בע"ד בלי עדים, ולא ילפינן מיניה אפי' הויה דקידושין, עיי"ש, וא"כ יפה הקשה דהו"ל למרדכי לגרש בחתם ידו בלי עדים וכו'.

והנלע"ד אע"ג דכ' הרשב"א דבגט גלי קרא דמהני הודאת בע"ד, מ"מ היינו היכא דלא חב לאחרים, דפסול כהונה לא הוה חב לאחרני, דאם לא תרצה להנשא לכהן, מי יכריחנה לינשא לו, וכמש"כ הרשב"א שם, ומכ"ש אסתר דבלא"ה פסולה לכהונה שהרי נבעלה לגוי. אבל היכא דבאמת חב לאחרני, כגון שאין לו בנים ויש לו אח, דאם ימות בלא בנים תתייבם לו

על כרחא, וע"י גירושין מחייבים להאח ההוא, מודה הרשב"א דבעי תרי, ולא מהני הודאת בע"ד, ומ"מ לא ניח"ל להרשב"א למימר דמרדכי הכי הוה [דלא היה לו בנים והיה לו אח], דהכא כתיב ודובר שלום לכל זרעו, משו"ה הקשה. ולפענ"ד י"ל דזרעו לא קאי אזרע מרדכי דלדידיה לא הו"ל באותו זמן, ולכל זרעו קאי אעמו, דובר שלום לכל זרעו של עמו וכו'.

טו: שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונס כרצון.

ופירש"י אע"פ שאני באה אליו מאלו, אונס הוא. וכ' המהרש"א, ק"ק דלעיל מוכח דמה שבאה מאליה לאו אונס הוא, דא"כ היתה מותרת למרדכי ולעיל אמרינן שהיא אמרה אבדתי ממך. וכ' ע"ז הרש"ש, נעלם מ"כ"ת תשובת מהרי"ק [שורש קס"ז, הביא הב"ש ס' קע"ח סק"ד] דפסק, דמי שזינתה ברצון כדי להציל נפשות, אף דלא עבדא שום איסור ואדרבה מצוה רבה עשתה, מ"מ אסורה לבעלה ישראל, ונסתייע מהך דאסתר, עיי"ש.

וז"ל המהרי"ק, באשה שזנתה תחת בעלה ברצון והיא לא ידעה אם יש איסור בדבר [שסברה שמוותר לזנות, ל' הרמ"א בשמון] וכו', נראה דאין לזו דין שוגגת להתייר לבעלה, כיון שהיא מתכוונת למעול מעל באישה ומזנה תחתיו, דהא לא כתיב איש איש כי תשטה אשתו ומעלה מעל בד', דלשמתע דוקא במכוונת לאיסור, אלא ומעלה בו מעל כתיב וכו', דהא גרסינן במגילה וכאשר אבדתי וכו', והנה דבר פשוט הוא יותר מביעתא בכותחא כי אסתר לא עשתה שום איסור ולא היה בדבר אפי' נדנוד עבירה, אלא מצוה רבה עשתה שהצילה כל ישראל, ותדע דכן הוא, שהרי בבואה לפני המלך שרתה עליה רוח"ק וכו', וחלילה וחס לומר שתשרה רוח"ק מכח מעשה של גנאי, לא תהא כזאת בישראל, אלא אדרבה פשיטא ופשיטא שעשתה מצוה רבה מאד, ובפרט דקרקע עולם היתה, [וכן מצינו ביעל אשת חבר הקיני ששבחה הכתוב במעשה דסיסרא ושקל אותו מעשה כביאות האמהות וכו'], ואפ"ה נאסרה על מרדכי בעלה משום אותו מעשה שהיה ברצון.

טז: או שמא על שקראתיו כלב וכו', חזרה וקראתו אריה.

פי' המהרש"א, דהניצול מן הכלב אינו כ"כ נס כמו הניצול מפי אריה שהוא ודאי נס גדול כענין דניאל [בגוב האריות], ולפי שהיא חשבה בתחלה לתלות הצרה בהמן שהוא דמיון הכלב וזהו שאמרה הצילה מחרב נפשי מיד כלב וגו' שהוא ר"ת המן ממכן, אינו כן, שהצרה היא גם מן המלך כדאמרינן לעיל במשל התל והחריץ, שגם דעתו [של אחשוורוש] היתה

לרעה, ובעי אפוש רחמי טפי להיות ניצולים בנס גדול, ולכך חזרה ואמרה בתפלתה הושיעני מפי אריה דהיינו ממוחשבה רעה של המלך. [וז"ל הגריעב"ץ פירש אבי מורי ז"ל, משום דקיי"ל [במ' צג]: כלב אחד אינו אונס, להכי חזרה וקראתו אריה, דאפי' אחד הו"י אונס].

טז: וכמה, א"ר ירמיה שתי אמות היה והעמידו על י"ב ואמרי לה על שש עשרה וכו'.

כ' בבן יהוידע, בודאי כל דברי חז"ל אמת, וכולהו הוו, דתחילה נמשך עד י"ב, ואחר רגע קטן כמימריה נמשך עד ט"ז, ואח"כ נמשך עד כ"ד, וכן ע"ז הדרך ונמצא נעשו בו ששה נסים, רמז שהגינה זכות תורה שבע"פ שהוא ששה סדרים.

טז: מה ראתה אסתר שזימנה את המן.

כ' המהרש"א, יש במשמע למה זימנה אותו למשתה ואח"כ גילתה הדבר למלך ולמה לא גילתה למלך כן בלא משתה. ויש במשמעו נמי למה זימנה את המן לחוד, ולא זימנה גם שרים אחרים, דאין דרך לזמן רק אחד מהשרים גם שהוא היותר חשוב. ולכולהו טעמי לא יתיישב רק מה שזימנה אותו וע"י המשתה גילתה למלך, אבל מה שזימנה את המן בלחוד ולא זימנה גם שרים אחרים עמו כדרך כל הארץ, לא יתיישב שפיר, ולזה א"ר גמליאל דעדיין צריכין אנו למודעי דקנאתו במלך וכו', דלזה זימנה את המן בלחוד שהמלך יקנא אותו שמחשיבתו כמלך וכו', וכן השרים יקנאו אותו בזה [יעו"ש עוד].

טז: וכמה רוב בניו וכו'.

כ' החת"ס, מאי איכפת לן בבני המן הנותרים מן המומותים וכו', והנה אותו בני המן שלא מתו, נתגיירו ולמדו תורה בבני ברק כמבואר באגדת החורבן [גיטין נז:], על כן נקמה של שמחה היא [יעו"ש שהארץ בביאור מאמר חז"ל [ברכות לג.]. גדולה נקמה וכו'] שרבים מהם מתייהדים ומתחרטים על מעשיהם ומעשי אביהם.

טז: עשרה מתו ועשרה נתלו וכו'.

כ' הרש"ש אולי יכוין דעשרה הם שנהרגו כדכתיב בקרא, ועשרה שנתלו הוו אחריני ונתלו מחיים, ודלא כדמשמע מתוס' דיומא [לא ד"ה אמה] דהנתלים הן אותן שנהרגו תחילה. [וז"ל התוס', ומה שיש בתרגום של מגילת אסתר פרשנדתא איצטלב על צליבא דתלת אמין וכו', י"ל כולם קטועי ראש היו, שנהרגו ואח"כ נתלו].